

О. Адамова,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ АЛІМЕНТІВ, АЛІМЕНТНИХ ПРАВОВІДНОСИН ТА ОСОБЛИВОСТІ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Згідно зі ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою, на конституційному рівні знайшов також, закріплення обов'язок батьків по утриманню неповнолітніх дітей, що підкреслює важливість цих відносин [1].

У Концепції державної сімейної політики зазначається, що сім'я є інтегральним показником суспільного розвитку, якій відображає моральний стан суспільства і є могутнім фактором демографічного потенціалу [2].

Сім'я у всіх країнах та народів є основним осередком суспільства, життя довело безглуздість тверджень комуністичних ідеологів про відмирання сім'ї як соціального інституту та аліментних відносин. У сучасному громадянському суспільстві сім'я виконує цілий ряд функцій, однією з них є функція добування засобів існування для членів сім'ї. Пов'язані з виконанням цієї функції аліментні відносини мають важливий характер на сучасному етапі соціально-економічного розвитку, особливо це стосується утримання батьками своїх неповнолітніх дітей.

Незалежно від рівня державної соціальної допомоги сім'ї зберігає своє значення індивідуальний фактор матеріального забезпечення членів сім'ї, до того ж за складної соціально-економічної ситуації держава не в змозі забезпечити всім громадянам високий рівень життя за рахунок соціальної допомоги. Як зазначається у Концепції державної сімейної політики, перехід до ринкових економічних відносин змінив співвідно-

шення джерел забезпечення сім'ї і сьогодні відповідальність за утримання і виховання дітей покладена на батьків значно більшою мірою, ніж на державу.

Взагалі, слово «аліменти» походить від латинського «alimentum» - годування, утримання [3]. У юридичній літературі досить часто можна зустріти слово «аліментування», що вживається у значенні слова «утримання». Але не всі автори погоджуються з цією точкою зору. Погляди на природу аліментів неодноразово змінювались.

У 20-ті роки існувала точка зору, що аліменти являються «сурогатом соціального забезпечення» та що розвиток системи соціального забезпечення призведе до відмирання аліментних зобов'язань. У подальшому ця теорія була спростована [4, с. 20-22]. Хибність цієї теорії нами вважається очевидною, адже не дивлячись на те, що і система соціального забезпечення, і аліментні зобов'язання спрямовані на надання матеріальної допомоги тим, хто її потребує (недієздатним, малозабезпеченим і т.д.), у цих відносин абсолютно різні як підстави виникнення, так і мета, на яку вони спрямовані.

Розглядаючи позицію Сімейного кодексу України (далі – СК України), слід твердо зазначити позицію законодавця щодо синонімічності понять «утримання» та «аліментів». Взявши до уваги, наприклад, ч. 1 ст. 77 СК України, бачимо: «Утримання одному з подружжя надається другим із подружжя у натуральній або грошовій формі за їхньою згодою» [5], а ч. 2 тієї

що містилося у ст. 32: «Подружжя повинно матеріально підтримувати один одного». А у статті 58 цього ж Кодексу, яка мала назву «Взаємність обов'язків батьків і дітей», було записано про те, що «батьки та діти зобов'язані подавати взаємну моральну підтримку і матеріальну допомогу».

У ст. 2 СК України чітко вказуються учасники сімейних відносин, які регулює цей нормативний акт [5]. СК України регулюються майнові (у тому числі аліментні) відносини між подружжям, батьками і дітьми, усиновлювачами та усиновленими, матерями та батьками дітей, відносини між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком та іншими членами сім'ї, визначеними у ньому.

З двох вищенаведених статей постає питання, які особи відносяться до «інших членів сім'ї»? Вивчаючи сімейне законодавство можна дійти висновку, що глава 22 СК України визначає такими особами саме мачуху, вітчима, падчерку та пасинка, а також фактичного вихователя та вихованця. З положень вищезазначеного акту також слід виокремити до інших членів сім'ї чоловіка та жінку, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, осіб, пов'язаних відносинами опіки та піклування.

Але чи є усі суб'єкти аліментних правовідносин членами сім'ї? Певно що ні. Адже як, наприклад, подружжя може стати «колишніми членами сім'ї» (за загальним правилом при розлученні вони не втрачають права на утримання від один одного), так і родичі взагалі можуть ніколи в житті і не входити до складу сім'ї, однією з ознак якої є спільність проживання та ведення побуту. Проте це не виключає їхню можливість входити до складу цього осередка суспільства. Закон пов'язує виникнення аліментних зобов'язань не з членством у сім'ї, а із знаходженням у шлюбі, певним ступенем спорідненості та свояцтва.

Свояцтво – це відносини між родичем одного із подружжя і другого із подружжя, а також між родичами кожного із подружжя (це відносини, наприклад, вітчимою і пасинком, мачухою і падчеркою). Своєюцтво не ґрунтується ані на походженні, ані на кровному спорідненні.

Необхідною умовою участі особи в аліментних правовідносинах є наявність у неї правосуб'єктності, тобто соціально-правової можливості (здатності) бути учасником сімейних, в особливості, аліментних відносин.

Аліментна правоздатність вужча за правоздатність сімейну. Це - здатність мати майнові права та обов'язки, що передбачені законодавством. Прийнято вважати, що сімейна правоздатність, хоча і виникає з моменту народження, з роками розширюється з настанням передбаченого в законі віку. Це стосується і аліментних правовідносин. Аліментна правоздатність залежить від особи, якої вона стосується. Наприклад, аліментна правоздатність одного з подружжя може набуватися тільки після 18 років (як виключення - з 14 років за визначених у ЦК України в порядку емансипації) - вона набувається разом зі здатністю на укладення шлюбу. Але аліментна правоздатність дитини щодо батьків набувається саме з моменту народження.

Щодо аліментної дієздатності - здатності здійснювати свої права та обов'язки, - можна підкреслити, що її наявність не є обов'язковою умовою в аліментних правовідносинах. Наприкладі відносин між неповнолітньою дитиною і батьками бачимо, що один з суб'єктів - дитина - завжди є частково або неповністю дієздатною, але його недієздатність завжди має доповнюватися діями законних представників. По аналогії з цивільним правом, ми вважаємо, слід вирізняти також неповну аліментну дієздатність, коли, наприклад, дитина після досягнення нею 14-річного віку бере участь у укладенні договору про припинення права на аліменти у зв'язку з передачею права власності

право на власну юридично значущу активну поведінку;

право вимагати захисту – можливість привести в дію апарат примусу щодо зобов'язаної особи .

Суб'єктивний аліментний обов'язок - міра належної поведінки аліментозобов'язаної особи. Юридичний обов'язок також має свою структуру:

необхідність вчинити певні дії;

необхідність зазнати негативних наслідків невиконання свого обов'язку;

необхідність зобов'язаної особи відреагувати на звернені до неї законні вимоги особи, що має відповідне суб'єктивне право.

Аліментний обов'язок по своїй природі є активним - це обов'язок здійснити ті дії, котрі вимагаються від зобов'язаної сторони у правовому відношенні.

У статті досліджено національне законодавство України щодо поняття аліментів, аліментних правовідносин та особливості аліментних зобов'язань. Надано власне визначення аліментних правовідносин, як сімейних матеріальних відносин, в яких одна сторона зобов'язана в силу вказівки на те закону за наявності відповідних умов утримувати іншу сторону, а остання вправі вимагати виконання даного обов'язку. Проаналізовано ознаки аліментних правовідносин як правовідносин сімейних.

Приділено увагу дозгляду питання щодо того, які особи відносяться до «інших членів сім'ї» та визначено, що такими особами є мачуха, вітчим, падчерка та пасино, а також фактичний вихователь та вихованка. Також до цієї категорії осіб можна віднести чоловіка та жінку, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, осіб, пов'язаних відносинами опіки та піклування.

Розглянуто питання щодо того, чи усі суб'єкти аліментних правовідносин є членами сім'ї. З даного приводу зроблено висновок, що не всі суб'єкти аліментних правовідносин

можуть вважатися членами сім'ї, так, родичі взагалі можуть ніколи в житті і не входити до складу сім'ї, однією з ознак якої є спільність проживання та ведення побуту. Разом з тим, це не виключає їхню можливість входити до складу цього осередка суспільства. Виникнення аліментних зобов'язань пов'язується не з членством у сім'ї, а із знаходженням у шлюбі, певним ступенем спорідненості та свояцтва. Під останнім розуміються відносини між родичем одного із подружжя і другого із подружжя, а також між родичами кожного із подружжя (наприклад, відносини між вітчимом і пасинком, мачухою і падчеркою). Своєцтво не ґрунтується ані на походженні, ані на кровному спорідненні.

Особлива увага в статті приділена такій необхідній умові участі особи в аліментних правовідносинах, як наявність у неї правосуб'єктності, тобто соціально-правової можливості (здатності) бути учасником сімейних, в особливості, аліментних відносин.

Ключові слова: аліменти, правовідносини, зобов'язання щодо аліментів, сім'я, член сім'ї.

Adamova O. TO THE QUESTION ON THE CONCEPT OF ALIMENTS, ALIMENTARY LEGAL RELATIONS AND THE FEATURES OF ALIMENTARY LIABILITIES

The article examines the national legislation of Ukraine on the concept of alimony, alimony and peculiarities of alimony obligations. We have provided our own definition of alimony relationships as family material relationships in which one party is obliged by virtue of an indication of that law to retain the other party under appropriate conditions and the latter is entitled to demand fulfillment of this obligation. The features of alimony relationships as family relationships are analyzed.

Consideration was given to examining the question of who the

“other family members” were and identified as such as stepmother, stepfather, step-daughter and step-son, as well as the actual caregiver and caregiver. This category also includes men and women living in the same family without marriage registration, caregivers and caregivers.

The question of whether all subjects of alimony relationship are family members is considered. In this regard, it is concluded that not all subjects of alimony relationships can be considered family members, so relatives in general can never in their lives and not be part of a family, one of the signs of which is the community of living and living. However, this does not exclude their ability to be part of this cell of society. The occurrence of alimony obligations is not related to family membership, but to marriage, to a degree of affinity and affinity. The latter refers to the relationship between a relative of one spouse and the other spouse, as well as between relatives of each spouse (for example, the relationship between stepfather and stepson, stepmother and stepdaughter). Kinship is not based on either origin or blood relationship.

Particular attention in the article is paid to such necessary condition of participation of a person in alimony legal relations, as the presence of her legal personality, that is, social and legal possibility (ability) to be a participant of family, especially alimony relations.

Key words: alimony, legal relationship, alimony obligations, family, family member.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-вр>
2. Про Концепцію державної сімейної політики: постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1063-14>
3. Ієвіня О. Аліментний договір: до питання значення, термінології та поняття. Мала енциклопедія нотаріуса. 2019. № 1.
4. Афанасьєва Л.В. Аліментні правовідносини в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2003. 187 с.
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
6. Чепис О.І. Аліментна правовідносини: поєднання приватних інтересів та імперативного регулювання. Науковий вісник Ужгородського університету. 2008. С. 216-218.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
8. Ромовська З.В. Сімейне право - перспектива розвитку. Основні напрямки реформи цивільного права в Україні: збірник статей. К., 1997. С. 120-130.
9. Афанасьєва Л.В. Аліментні правовідносини в Україні: моногр. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 224 с.
10. Пергамент А.И. Основы законодательства о браке и семье. М., 1989. 278 с.
11. Кодекс про шлюб та сім'ю України від 20.06.1969 р. (втратив чинність). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2006-07>

